

Het Nationaal Betalings Circuit en de Postbank

D. KULSDOM — M. VAN DE WESTERINGH

Als in de jaren zestig het bedrijfsleven overgaat van uitbetaling van weekloon naar maandloon (niet in de laatste plaats op aandringen van de huisbank) en de salarisrekening wordt geïntroduceerd, betekent dat het startsein voor de giralisering van het betalingsverkeer. Een giralisering die uiteindelijk resulteerde in twee girocircuits: het bestaande girocircuit van de Post-Cheque en Girodienst (PCGD) en het in 1967 opgerichte circuit van de banken in de Bank Giro Centrale. Dit had niet alleen gevolgen voor de Postgiro, die er een geduchte concurrent bij kreeg, maar ook voor de Rijks Post Spaarbank (RPS). Immers: giralisering van het betalingsverkeer betekende voor de banken niet alleen een kostendrukkende factor, maar — dank zij de salarisrekening — ook toegang tot de „goedkope” spaargelden en andere retail-bankingactiviteiten als de hypothecaire lening en het consumptief krediet.

Mede tegen de achtergrond van de bankfusies van midden jaren zeventig kwam de toenmalige minister van Financiën Duisenberg met het *Wetsontwerp postbankwet*. Een ontwerp van wet dat enerzijds een Postbank als „countervailing power” in de gekartelliseerde bankwereld wilde laten functioneren en anderzijds de combinatie van RPS en PCGD faciliteiten wilde verschaffen voor toegang tot de voor het betalingsverkeer zo belangrijke zakelijke-rekeninghouder.

Noch van het één noch van het ander zou iets terecht komen. Onder druk van liberale politici, bankwezen en bedrijfsleven werd de zo gevreesde „staatsbank” op de lange baan geschoven. Nu zou dit geenszins een einde van de discussie betekenen. De opdracht van de minister in november 1975 aan de Stuurgroep Integratie Giroverkeer blies de discussie weer nieuw leven in. Een opdracht die in 1978 zou worden omgebogen tot het opstellen van een *Voorontwerp nationaal betalingscircuit*, nadat duidelijk werd dat er door de PTT een datacommunicatienetwerk (DN-1) zou worden gerealiseerd. Ogenschijnlijk voltrok zich hier een puur technische handeling: de automatisering van het betalingsverkeer als logisch gevolg op de integratie van de tot nu toe zelfstandig opererende girocircuits.

De vooruitzichten voor de marktaandelen

Bij de verdediging van de Postbank uit het oogpunt van de continuïteit van de dienstverlening door RPS en PCGD, werd altijd gewezen op het teruglopen van het marktaandeel van deze instellingen op de verschillende deelmarkten. Voor de Postgiro was vooral de daling van het aandeel in de zakelijke markt alarmerend: in 1970 had de PCGD nog 26,4% van de zakelijke rekeningen onder beheer, terwijl dat in 1981 nog slechts 14,7% was. De positie van de RPS liep terug van 24,3% van de spaartegoeden in 1960, tot 17,2% in 1970 en 13,8% in september 1981. Maar ook de ontwikkeling van het marktaandeel

voor particuliere-rekeninghouders baarde zorgen. De daling op beide markten ligt in elkaars verlengde. Het gebrek aan krediet- en depositofaciliteiten voor het bedrijfsleven leidt ertoe dat deze instellingen zich van de RPS/PCGD gaan afwenden. De particuliere-rekeninghouders volgen dan door de koppeling die er bestaat met de bedrijfsrekeningen via de girale loonbetaling. Overschrijving van salarissen en lonen van het bankencircuit naar het circuit van RPS/PCGD zal immers tot extra tijdverlies leiden.

Wat minder duidelijk in het oog springt, is dat door invoering van het Nationaal Betalings Circuit (NBC) het verloop van de zakelijke-rekeninghouder naar de banken zal worden versneld. Het particuliere bankwezen zou daarmee toegang krijgen tot het girocircuit. Toen met de oprichting van de Bank Giro Centrale het zogenaamde kruisverkeer tussen de banken werd vergemakkelijkt, hield de PCGD het eigen circuit „gesloten” voor de banken. Dit betekende dat de banken een rekening bij de Postgiro moesten aanhouden om het verkeer tussen post- en bankgiro mogelijk te maken. Behalve dat de banken een niet-rentende zogenaamde „verzamelgiro” bij de PCGD moesten aanhouden, betekende het ook een enorm tijdverlies. Enerzijds door de administratieve handelingen verbonden aan dit intercircuitverkeer, anderzijds door verlenging van de tijdsduur van overboekingen van bankzijde om met de zo verkregen rentebaten, f. 51 mln. in 1980, de kosten te bestrijden. Het geld zat immers bijna een volle werkweek tussen het ene en het andere circuit. Het is daarom voor de zakelijke-rekeninghouder bijzonder onaantrekkelijk om alleen een rekening bij de huisbank aan te houden. Alle betalingen van cliënten die alleen maar een girorekening hebben zouden een extra week onderweg zijn.

De meeste zakelijke-rekeninghouders houden dus naast hun bankrekening een rekening bij de Postgiro aan. Als het NBC wordt ingevoerd — hetgeen uit de aard van de zaak de integratie van de twee circuits betekent — dan is er geen noodzaak meer voor de zakelijke-rekeninghouder bij de PCGD een rekening aan te houden. Het gebrek aan faciliteiten van de PCGD voor de zakelijke-rekeninghouder zal dit proces versnellen. Zoals al eerder genoemd, zal dit ook effect hebben voor het aantal particuliere rekeningen. Kortom, de ontwikkelingen rond de automatisering van het betalingsverkeer hebben de doelstellingen van het wetsontwerp Postbankwet achterhaald. De saldi bij de PCGD zullen sneller atrofieren dan bij indiening van het wetsontwerp was voorzien.

Het Nationaal Betalings Circuit

Had de minister nu in een jaar tijd tegenstrijdige opdrachten gegeven toen hij in 1974 een commissie instelde om hem te adviseren inzake de integratie en uitbouw van de RPS en PCGD, en in 1975 een werkgroep in het leven

riep die moest onderzoeken of integratie van de girocircuits wenselijk is? Ons inziens wel, maar of de minister een andere keus had is een tweede. De ontwikkeling die aan beide opdrachten ten grondslag ligt is namelijk dezelfde: decentralisatie op het niveau van retailbanking in de vorm van een uitgebreid filialennet, en centralisatie in de beschikkingsbevoegdheid in de vorm van bankfusies. Een beweging die midden jaren zeventig nationaal gezien haar grenzen bereikte.

Ook de PCGD/RPS vormde hierop geen uitzondering met zelfs een jarenlange voorsprong door een fijnmazig filialennet. De Postbank moest voor de nodige organisatorische centralisatie zorgen, hetgeen materieel gezien gestalte moest krijgen in de omvorming tot een algemene bank met de daarbij behorende „wholesale-activiteiten”. Objectief gezien zou zo'n Postbank evenveel belang hebben bij een geautomatiseerd betalingsverkeer waarin fondsen langs elektronische weg razendsnel van de éne naar de andere rekening overgaan. De Postbank is er echter nog niet. Daarmee voert het andere aspect van de automatisering de boventoon: de noodzaak van uitbreiding van de marktposities. Een winstgevende positie op de retailmarkt vereist dat men als instelling veel particuliere-rekeninghouders heeft, gelet op het feit dat per rekeninghouder het ingebrachte bedrag slechts bescheiden is. Dit kan gebeuren door een prijzenoorlog te voeren. Het gevaar hierbij is echter dat de marktstructuur wordt ontwricht.

Er blijft dus maar één mogelijkheid open om nieuwe middelen te verkrijgen: namelijk door ze te halen bij anderen. De enige instelling waarbij rekeninghouders zouden kunnen worden gewonnen, zonder de concurrentiestrijd tot onaanvaardbare hoogte op te drijven, is de PCGD. Integratie van de girocircuits betekent zonder Postbank altijd verlies van marktaandeel voor de PCGD. De directie van de PTT-gelddiensten begreep dat ook, en probeerde dit te voorkomen door een politiek te voeren van: „Geen NBC zonder Postbank”, wat tijdens de afgelopen kabinetsperiode werd afgezwakt tot: „Geen NBC zonder uitgebreide gelddiensten”. De gelddiensten vormen evenwel een *onderdeel* van het hele PTT-conglomeraat. De vreemde situatie doet zich voor dat de telecommunicatiepoot met spanning zit te wachten op huurders van de door haar op 1 maart 1982 verwezenlijkte infrastructuur voor het NBC: het datacommunicatienetwerk DN-1.

Enkele nieuwe ontwikkelingen

Het ligt in de lijn der verwachtingen dat het NBC er binnen afzienbare tijd ook zal komen. Toch heeft de RPS/PCGD-combinatie nog een aantal ijzers in het vuur dat de strijd nog even open laat. Zo vervalt door de automatisering de „pijnpijn”. Met de pijnpijn wordt gewezen

op de tijd die verloopt tussen afboeking en bijschrijving. Aan onderlinge afspraken van de banken omtrent deze „valutering” heeft de PCGD nooit meegedaan. De PCGD, gerekend tot de institutionele beleggers (via de RPS), dekte haar kosten uit de opbrengsten van voornamelijk staatsobligaties. Als nu door invoering van het NBC — en dus afschaffing van de pijnpijn — de kosten voor de consument opeens zichtbaar zullen worden doordat de banken voor elke overboeking nu een tarief moeten gaan doorberekenen, kunnen de gelddiensten de Postbank weleens als voorwaarde stellen mee te doen aan uniforme tarifieringsafspraken. Dat daardoor de concurrentie verder wordt ingeperkt, is duidelijk.

Ook wat de concurrentie betreft neemt de discussie met invoering van het NBC een andere wending. Al jaren lang azen de buitenlandse banken die hier zijn gevestigd op toegang tot de binnenlandse spaarmarkt. Tot nu toe zijn ze aangewezen op de dure geldmarkt. Een volledig opgetuigd NBC met „automated teller machines” (ATM's), „point of sale terminals” (POS) enz. in gemeenschappelijk beheer en toegankelijk voor alle cliënten, verschaft deze toegang. Het slaat de fase van opbouw van een duur filialennet over. (Alleen de RABO heeft al zo'n 3.000 vestigingen.) Het NBC biedt zo de buitenlandse banken een kans die zij zeker niet ongebruikt zullen laten. In plaats dat het NBC de concurrentie op de binnenlandse spaarmarkt inperkt, zal ze haar dus opvoeren.

Ten slotte

Vorig jaar heeft de Stuurgroep Integratie Giroverkeer de oorspronkelijke opzet, welke zich juist zo sterk baseerde op de apparatieve toepassing, verlaten en is zij overgegaan tot een verenging. De stuurgroep heeft het uitsluitend nog over de infrastructuur en de werkwijze. Het voordeel van de verenging is dat de invoering van het NBC mogelijk wordt zonder op de komst van de Postbank te hoeven wachten. De mate waarin allerlei randapparatuur wordt geplaatst, wordt nu overgelaten aan de individuele instellingen. Hierbij houden de banken het initiatief in eigen hand en in zekere zin de RPS/PCGD ook, omdat op deze wijze een filialennet noodzakelijk blijft en de buitenlandse concurrentie buiten de deur wordt gehouden.

De vraag is of het niet slechts handelt om uitstel van executie voor de gelddiensten. De Postbank heeft nog wel een troefkaart. Zij kan proberen om door middel van versnelde invoering van POS-terminals de zakelijke-rekeninghouders (voornamelijk benzinemaatschappijen) aan zich te binden. Of hiermee de Postbank wordt gered, is een tweede.

D. Kulsdom
M. van de Westeringh